

A KRAFT ÉS A MANUALITÁS LÉTJOGOSULTSÁGA A BEFOGADÓ TERVEZÉS KÉRDÉSKÖRÉBEN

TÉZISEK

A disszertációmban válaszokat keresek, arra a kérdésre, hogy miért nem kap kellő figyelmet a *kraft* a befogadó egyetemes tervezés világában, illetve miért nem jelenik meg markánsabban az inklúzió a kézművességben. A *kraft* és a manualitás két aspektusból lehet releváns az inkluzív design szempontjából: művelésén és produktumain keresztül.

Megítélésem szerint, az inkluzivitás azért nem jutott kellő szerephez eddig a *kraft* (oktatásának) világában, mert kevesebb embert érintenek a *kraft* produktumai, mint az inkluzivitás témájának szempontjából sokkal kézenfekvőbbnek tartott ipari formatervezés termékei. A *kraft* nem minden esetben tudja tartani a lépést a gazdasági, társadalmi változásokkal, mert alapjaiban nem a változások követésére, hanem a hagyományok fenntartására épül, gyakran elszigetelődve a napi aktualitásoktól. Tárgyait legtöbbször nem az ilyen változások hívják életre. Azért is érintenek ezek a tárgyak kevesebb embert, mert kis darabszámuk és magas áruk az exkluzív tárgyak közé emelik ezeket. Holott akár művelésén, akár produktumain keresztül a *kraft*ban és a manualitásban, valamint ezeknek az oktatásba történő bevezetésében eddig kiaknázatlan területek vannak, melyek lélektani hatásukon keresztül nagy haszonnal járhatnak az integráció tekintetében.

Az ipari formatervezés és az épített környezet tervezése rendkívül sok embert érint, vagy akár káros hatással is lehet nagyobb létszámú felhasználóra, ezért az ipari termékek szabályokkal, előírásokkal, szakmai javaslatokkal, támogatásokkal jobban meghatározhatóak, hatékonyabban irányíthatóak az integratív célok felé, mint a *kraft* tárgyai, ami az iparnak a *kraft*nál nagyobb piaci érzékenységgel is magyarázható. A tömegtermékekkel szemben a *kraft* ilyen esetleges károkozási képessége, vagy hatást gyakorló ereje jóval kisebb, ezért a befogadó egyetemes tervezés világában nem kapott eddig kellő hangsúlyt.

Hazánkban az akadálymentesség és esélyegyenlőség a befogadó tervezés jelenleg

leginkább ismert területei, melyekben komoly hiányosságok mutatkoznak, ami már az akadálymentesítés szükségességéből is szembetűnik, tekintve hogy az egyetemes vagy befogadó tervezés épp abból a preventív gondolkodásmódból indul ki, amely szükségtelenné teszi a későbbi akadálymentesítést. Magyarországon az épített vagy tervezett környezet jellemzően nem általánosan akadálymentes, a kraft és a képzőművészet termékei pedig csak egy viszonylag szűk réteg számára hozzáférhetőek, csak egy bizonyos életszínvonal fölött tarthatnak komoly érdeklődésre számot – életszínvonal kifejezés alatt pedig, ez esetben nem kizárólag az emberek anyagi helyzete értendő, hanem a társadalomban való egyenlő esélyű részvétel lehetősége, mértéke – ezért a kraft és maga a manualitás is pillanatnyilag a szabadidős, kulturális és rekreációs tevékenységek, körébe tartoznak, de ezek csak olyan helyeken teljeshetnek ki, csak olyan helyeken valósulhat meg a kraft és a manualitás ilyen szintű beépítése az egyetemes tervezésbe, ahol az emberek az alapszükségletekben nem szenvednek hiányt. Az inkluzivitás azonban a kraftban is megjelenik, csak nem olyan gyakran és nem olyan egyértelműen, mint az építészetben vagy az ipari termelésben, nem annyira a termékeiben, mint inkább az elveiben. Ezért a feltevéseim igazolására elsőként a fogyatékkal kapcsolatos fontosabb definíciókat és a fogyatékkal élő csoportokat, valamint az ezen csoportokba sorolható embereket felkaroló szervezeteket és törekvéseket elemzem, hogy tisztázzam azokat a tényleges és fogalmi kereteket, amelyeken belül a kraft és a manualitás relevanciáját vizsgálni szándékozom.

Az inkluzív szempontok hiánya a kraftban összefüggésbe hozható a kézművesség több évtizedes szerepvesztésével, társadalmi legitimitásának gyengülésével. A gyors változások viszont az állandóságra, maradandó értékekre törekvés vágyát generálják. Ugyanezzel tudnám megindokolni a kézműves hagyományok napjainkban tapasztalható újbóli felértékelődését is, ami a fenntartható tervezés szemszögéből nézve új lehetőséget adhat az inkluzív szempontok nagyobb térhódítására. Az igény a kézművességre a személyességre való igénnyel, a gyakorlati tudás elvesztésével a tradíciók újrafelfedezésével van összefüggésben. A kraft ebben a megközelítésben a minőséget, a tárggyal és a készítővel létrejövő közvetlenebb kapcsolatot, személyes tartalmakat, érzelmi többletet testesíti meg. Az általam gyakorolt két munkaterület, az alkotás és az oktatás gyakorlati tapasztalatai alapján mutatom be az inkluzivitás szerepét a kraftban, és a fenntartható tervezés paradigmájában újfent érdekessé váló

témák érvényesülését.

A kézművesség vagy a képzőművészet főleg közvetve lát el integrációs feladatokat. Ezzel szemben az ipari tervezésben az inklúzió az akadálymentes tárgyi, téri környezetben keresztül valósul meg, illetve az utólagos akadálymentesítést teszi csaknem szükségtelemmé. Az érintettek a tervező segítségével, a tervezett közeg által integrálódhatnak. Az oktatásban az információkhoz, a tudáshoz való egyenlő esélyű hozzáférést tekintik a felzárkóztatás eszközének, ilyen megközelítésében pedig a megfelelő, akár személyre szabott tanulási módszerek jelentik az integrációs felületet. Az oktatásba beemelt autonóm művészet is elláthat integratív feladatokat, akár az alkotáson, akár a művek befogadásán, akár a róluk való diskurzuson keresztül. Az alkotó művészetek reflektív természetüknél fogva, a kraft pedig lokalitása és hagyományőrző szerepe, és a manualitás lélektani hatásainak köszönhetően relevánsak a téma szempontjából. Mind a kraft, mind a design, mind pedig a képzőművészet megközelítésében kap valamilyen szerepet a manualitás. Ezért ezt tekintetem a közös szálnak.

A designerkultúra a döntően a tömegkultúrához kapcsolódó termékeket kiemeli a maguk világából, s ezzel az anonim termékeknél sikeresebbé teszi azokat. Ennek eredményeképpen az adott termék státusszimbólummá válhat. Úgy vélem ezzel a gondolattal megegyezik az az állítás hogy egyes tárgyak képesek növelni a társadalmi egyenlőtlenséget pusztán szimbolikus jelentőségük, esztétikai értékük által. Ebben az esetben viszont azt is feltételezhetjük, hogy nem csak termékek, de egy-egy tárgy, akár műalkotás által csökkenteni is lehet ezt a távolságot, vagy ha úgy tetszik, egy tárgy vagy műalkotás képes lehet – a holisztikus megközelítésnek, az átgondolt tervezésnek, a hagyományos technológiák alkalmazásának és tudásanyaguk megőrzésének, valamint azok lokálisan történő gyakorlásának köszönhetően, továbbá a manualitásnak a kivitelezésben elfoglalt központi szerepe és ismeretterjesztő funkciója révén – integrációs folyamatok beindítására. Ennek bizonyítására mutatom be alkotói munkám egy fontos szeletét, amely a Fővárosi Állat- és Növénykertben elhelyezett, a látássérülteket informáló bronzszobrok és braille-írást táblák sorozatából áll.

Végül e fejezetek tapasztalatait leszűrve, bemutatom az oktatás művészeti

aspektusait az egyetemes befogadó tervezés szellemiségét figyelembe véve, azaz a művészet, a kraft és a manualitás oktatásban betöltött lehetséges szerepét, személyiségformáló pozitív hatásait, integratív lehetőségeit.

Úgy vélem, az ipari tervezés gyakorlásának iskolázottsághoz kötöttsége befolyásolja az társadalmi befogadás (social inclusion) jelenlétének mértékét, amelyben nem csak a szakirányú képzés, illetve a képzésben egyre gyakrabban fellelhető egyetemes tervezési elvek elsajátítása, hanem az iskola szemléletformáló közösségi ereje is szerepet játszik.

A kraft és a (képző)művészet azért kifejezetten releváns a téma szempontjából, mert az oktatásban betöltött hagyományos szerepén túl jelentős integrációs lehetőségeket foglal magában, és mint az a dolgozatom későbbi fejezeteiből is látható, az említett területek sok elemét – kézműves foglalkozásokat, terápiás alkotómunkát és manuális tevékenységeket – jelenleg is használják ilyen célokra.

Saját oktatói tapasztalataimon, a nálam régebb óta praktizáló tanártársaim velem megosztott gondolatain és az olvasott szakirodalmon keresztül világítom meg annak a lehetőséget, hogy a kraft-típusú, valamint manuális, művészeti oktató-nevelő módszerekkel, illetve az anyagok megismertetésén, a *creatio ex nihilo* erején, a szerszám-, eszközhasználat elsajátítása által kialakuló magabiztosságon keresztül akár előidézhetünk bizonyos pozitív változásokat is az alkotói folyamat irányításával, azaz integrációs célokat is szolgálhatunk, tehát a befogadó tervezés felé is lépéseket tehetünk.